

Побиті горщики на тлі колишньої слави

У Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішні на Полтавщині можна побачити цікаві світлини ще дореволюційних часів: великі човни, навантажені горами посуду, пливуть Ворсклою... Нині це видається неймовірним, та отакий, виявляється, був тоді бізнес: посуд, який виготовляли у величезній кількості в Опішні, «сплавляли» Ворсклою до Дніпра, там перевантажували на баржі й відправляли далі, аж до Херсона, на Одесу. На превеликий жаль, нині «каравани» йдуть здебільшого у зворотному напрямку і не з українським посудом, а китайським. То що трапилося з галуззю?

Баржа з посудом на Дніпрі

Що миска для борщу, що сувенір для краси

Звісно, з часом пріоритети почали змінюватися. Відіграв свою роль і так званий технологічний фактор: глиняний посуд (опішнянський зокрема) втрачав свою «функці-

зі своєю потужною виробничою базою і масою гончарів-професіоналів вона змогла більше сконцентруватися на творчості й розвивати кераміку ближче до декоративно-ужиткового мистецтва. При цьому місцеві вироби і далі залишалися популярними далеко за межами України – здебільшого вже як сувенірна продукція.

А що Полтавський фарфоровий? Засноване 1964 року підприємство (приблизно тоді стали до ладу і Бориславський, Сумський та Тернопільський фарфорові заводи) розвивалося доволі динамічно і вже за кілька років стало одним із флагманів галузі в Україні. До того ж тут не просто «штампували» посуд – полтавський завод славився і своїми художніми виробами, сувенірною продукцією. Тут працювали висококласні художники, наприклад, знаний в Україні майстер Іван Віцько, якого свого часу спеціально направили до Полтави з Баранівки, що на Житомирщині, для організації роботи.

Та й працювати на цьому виробництві загалом було престижно: робота цікава і добре оплачувана. На 1980-ті роки припадає пік продуктивності: завод випускав щорічно до 18 мільйонів виробів різноманітної продукції – від чашок і мисок до сувенірів. Цікаво, що навіть на початку «лихих 90-х», коли полиці магазинів порожніли на очах, полтавські сервізи буквально «розмітали», а як була можливість, то брали й собі, і сусідам, і знайомим! А вже через кілька років за тими самими сервізами на будь-якому ринку міста можна було легко впізнати або самого працівника заводу, або когось із родичів: коли почалися перебої із зарплатами, інфляція, з працівниками підприємства розраховувалися посудом.

Посуд готують до відправлення

ональну нішу». На зміну йому прийшла порцеляна. Кращої чи гіршої якості, але порцеляна. Навіть на Полтавщині, з її опішнянським «глиняним клондайком», це проявилось дуже чітко, коли півстоліття тому в обласному центрі з'явився фарфоровий завод. Проте доволі швидко все стало, як то кажуть, на свої місця. А Опішні навіть пішло на користь.

За методом шахраїв

2002 року завод фактично зупинився. Все, що відбувалося потім, підпадає під ознаки дуже популярного нині явища «дерібан». На тлі занепаду виробництва суперечки довкола самого підприємства посилювалися. Звідкись то з'являлися якісь невідомі інвестори, то раптово зникали. Кілька разів завод переходив з рук у руки, а тим часом його борги зростали й зростали... Працівники підприємства стали більше ходити в судові інстанції, ніж на роботу, аби принаймні «відвоювати» зароблене раніше.

А інші тим часом продовжували «ділити» й далі. Ось лише один із випадків «новітньої» історії заводу. В серпні 2007 року засоби масової інформації (і не лише місцеві) облетіла звістка: сталося силове захоплення підприємства. Невідомі увірвалися на його територію, «нейтралізували» охорону і захопили один із цехів. Утім, з'ясувалося, що хоч дехто із непроханих гостей і потрапив на завод доволі не-

традиційним способом – через паркан, та взагалі все цілком законно: представники однієї бізнесової структури разом із працівниками виконавчої служби... реалізували вимоги рішення суду. Виявляється, ще за рік до цих подій фірма й справді викупила один із цехів. Та коли виставила його на продаж, власники сполошилися, мовляв, усе робиться без згоди акціонерів. Однак покупці своє право на споруду довели в суді. Зрештою, вони й «прорубали вікно в Європу»: демонтували частину «загальнозаводського» паркану та облаштували «автономну» прохідну.

Знову-таки, це лише один із фактів. Загалом, якби сьогодні на територію колишнього заводу потрапили відомі кіногерої з комедії Леоніда Гайдая «Операція «И» Боягуз, Бовдур і Бувалий, то директор дав би їм відповідь точно, як у фільмі: «Красти нічого не треба. Все уже вкрадено до вас...».

«Казнить нельзя помиловать»

Розставити акценти в цьому відомому висловлюванні, застосувавши його до розв'язання нашої проблеми, складно. В самій Опішні сьогодні функціонують уже згаданий Національний музей-заповідник українського гончарства, Інститут керамології – відділення Інституту народознавства НАНУ і навіть державна спеціалізована школа-інтернат «Колегіум мистецтв». Створено кілька музеїв народних майстрів гончарства, унікальний музей діє і при самій школі-інтернаті. Щороку тут проводяться навіть фестивалі молодих гончарів, на які приїздять юні таланти не лише з України, а й з-за кордону. Все це значною мірою завдяки ентузіазму директора місцевого Інституту керамології академіка Олеса Пошивайла – нащадка славного роду опішнянських майстрів Пошивайлів. Одне слово, багато чого доброго в Опішні є, немає тільки... безпосереднього виробництва.

Два місцеві заводи – «Художній керамік» і «Керамік» – теж уже довго не працюють. Щоправда, на базі одного з них свого часу створили приватне підприємство, але й воно нині, як то кажуть, на ладан дише. Кілька років тому тодішній заступник голови Полтавської ОДА Іван Близнак виступав за створення на базі колишніх заводів комунального підприємства, яке на початковому етапі могло мати фінансову підтримку з місцевого та обласного бюджетів. Однак далі пропозиція справа не пішла, сама ідея канула у вічність...

Нині виробництво жевріє (в буквальному розумінні) в печах старих опішнянських майстрів – «по хатках». Але це, як мовиться, слюзи порівняно з тим, що було зовсім недавно. Навіть у самій Опішні придбати тепер опішнянські вироби вкрай складно. Як зізнаються місцеві, їх на розкладках у «столиці української кераміки» не більш як десять відсотків від загального «валу». Ринок перенасичений здебільшого низькопробними виробами в кітчевому стилі (на кшталт даїшника з простягнутою рукою чи мужичка, який обіймає пляшку). Примітивні, позбавлені художнього смаку та ще й низькоякісні, адже виготовлені всупереч традиційним технологіям. Все це розраховане на невибагливого споживача, який, звісно, ніколи не бачив справжньої опішнянської кераміки. І навіть талановиті майстри тепер змушені коритися цим «тенденціям» бездарності і «осучаснювати» свою продукцію.

І це при тому, що свого часу в Опішні побували, завважте, тоді чинні Президенти України – Леонід Кучма, Віктор Ющенко. Однак їхні обіцянки відродити виробництво так і залишилися обіцянками. То до кого ще апелювати?

А щодо Полтавського фарфорового заводу, то на нього вже давно можна поставити хрест. Власне, сьогодні підприємство становить певну цінність для «потенційних інвесторів» лише як...

земельна ділянка, розташована не так далеко від центру Полтави, в доволі зручному місці – біля однієї з головних транспортних артерій міста.

Традиційну українську кераміку навіть на Сорочинському ярмарку замінив кітч

То ж якщо Опішня ще має певний шанс прорватися принаймні на сувенірний ринок, то полтавського посуду споживачам більше не бачити. Сьогодні, на думку фахівців, легше побудувати новий завод, ніж відроджувати старий із вкрай застарілими технологіями і обладнаннями. І все-таки добру пам'ять про нього ще довго зберігатимуть ті, хто й нині користується якісним полтавським посудом і милується різними «півниками» і «Наталками Полтавками», що посідають чільне місце серед сувенірів в оселях полтавців.

Так тепер торгують на ринку в Опішні

...Віднедавня одна полтавська фірма стала досить активно «піарити» в місцевих ЗМІ продукцію під брендом «Полтавські сувеніри». «Невже?» – подумалося після ознайомлення з одним із таких оголошень, що повідомляло про «багатий вибір чашок з полтавською символікою». А насправді з'ясувалося, що «фірмачі» лише «тулять» цю символіку на різний (здебільшого знову-таки китайський!) крам – запальнички, бокали, чашки. Але хіба стане заморський виріб «полтавським сувеніром», навіть якщо увесь його обліпити написами «Полтава»? До того ж точнісінько такі чашки чи бокали з написами «Харків», «Дніпропетровськ», «Суми» можна побачити і в сусідніх областях. Не виключено, що «клепає» їх одна й та сама фірма. Але це вже, як то кажуть, геть інша історія.

Фото автора та з архіву Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішні.

Унікальні експонати музею школи-інтернату